

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکریکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

سال 2 || غنوار 1930 ||

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - شورونیزم توغریسیده
- 2 - تورکستانده بیرلیله شدیریش نیمه‌دهن عبارت؟ جنای
- 3 - ییگیامهس ملتچیلک یاش تورکستانلی
- 4 - تورکستانده مکتب مسئلهسی تیمور اوغلی

ادبی بولم: قورالغا ئیلیک‌دهن

یاش «تورکستان» گه .م.ا

تورکستان خبرله‌ری:

اوزیکستانده - قازاغستانده - تورکه‌نستانده

ئەۋلاد گۈزۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازىملار ئامبىرى

باش توستان

تورکستان ملی استقلال فکریکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه
باش محرزی: چوقای اوغلی مصطفی

ساره 1

غنوار 1930

یل 2

شوونیزم توغریسیله

یورتمزده گی ملی حرکتگه قارشو بولشیویکه رنگ قوللانیدیقلاری
ایگ زهرلی قوراللاپیدان بری، بز تورکستانلیله رنی «ملی
شوونیزم» بیلن عیبله شله ریدر.

اوز ملی حقوقینگ بر آز طرفداری بولوب کورینگن هر بر
تورکستانلینی غاصبار (اوزورپاتورلار) «شوونیزم» همده
«انقلاب وه پروله تار لار خائنی» دیب عیبله یدرله ر. بونده ی تورکستانلی
قومونیزم فرقه اعضاسی بولسا، فرقه صفیده ن چیقاریلدیشغه محکوم
توتیلده ی همده عکس انقلابه قارشو بولشیویک اصولیده اوق
آنوچی هوسکارلار اوچون نشان یریده قوللانیلادر.

بو شوونیزم دیدیکله ری نهرسه نگ اوزی نیمه دن عبارت؟ —
شوونیزم دیب، باشقا ملتله رنگ منفعتله ری ضرریگه تار ملتچلیک
کورسه تیشگه، باشقا ملتله رنگ حیاتی منفعتله رینی یالفوز اوز ملتینگ

منفعتى اوچون قوربان قىلىشغە دىيەلەدر. شووئىزىمىنگ يوزەگە چىقىشى اوچون شووئىزىملە عىيلەنگەن ملتىگ اوز شووئىزىمىنى اوتقوزە يەلەرلك ماھىتەدە بولوشى يەنى او ملتىگ اولكەدە حاكم دولت نەوزىنى بوتونلەين اوز قولدا توتكەن بوليشى كىرەك.

تور كىستانلىلەرنى شووئىزىمىدە عىيلەش اوچون لازم بولغان بو اساسى شرطلەر تور كىستاندە بارمى؟ بو سوراققە بزگە جاواب بولا يىلير: يوق!

تور كىستاندا حاكم ملت روسلەر بولغانى كەبى دولت حاكملىغى دە بوتونلەي روسلەر قولدادر. ايسكى وقتلەردە بو حاكملەر سادەچە روس، بويوك روس دىب آتالور ايدىلەر، ايمدى ايسە روس پرولە-تارىياتى، روس انقلابچى اشچى-دەھقانلارى دىب آتالادىلار.

ايسكىدە تور كىستان وە تور كىستان توركلەرىنىڭ مىلى، منفعتلەرنى سادەچە روسيە وە روس خلقى نامىغە استىمار ايتىلەر ايدى. ايمدى ايسە يورتمىزىگ منفعتلەرنى «ساويت روسيەسىگ انقلابى مەركىزى فائەسىگە استىمار ايتىلەدر.»

1916 دە گەنەرال قوراپاتكىن: «تور كىستانلىلەر، اوز مىجلى وە مىلى منفعتلەرنى روسيە وە بويوك روس خلقىنىڭ منفعتلەرنى يىلەن بر قاتاردا قويا، آلماسلار. روسيە ايسگ، آول روسلار اوچون...» دىگەن ايدى. قوراپاتكىن نىڭ بو سوزلەرنى ماسكاو بولشويوكلەرنى «قىزىل بوياق» غە بوياب توبەندە گىچە سويلەيدىلەر:

«سز اوز مىجلى، مىلى منفعتلەرىڭىزنى انقلاب مەركىزى روسيە منفعتى يىلەن بر تىكىسلىككە قويا آلماسىز. روس انقلابچى پرولە-تارلارنىڭ منفعتلەرنى ھەممەدەن آلد...»

شالوا ايلياوانگ حقىلى صورتدە كوروشىچە تور كىستاندە يىرلى پرولەتارىيات يوق. بو يىردە روس پرولەتارىياتى حاكم سورەدر!

«پاش تورکستان» ننگ برنجی نومروسیگه باقگیر. دیمهك، چار دوریده بولغانی که بی حاضرگی کونده هم تورکستانده روس شووینیزمی حاکمک قیلادر.

ایسکیده بو شووینیزم «یرتقیچ ملتچیلک» ایدی، ایمدی ایسه بو «انقلابی شووینیزم» شکلینی آلفان.

روس حاکمیتیگه قارشو کوره‌شگن همده اوز خلقینی وه یورتینی روسلر یلهن به‌راهر درجه‌گه قویشفه تیریشگن تورکستان. نلیلهر شووینیزمده عیبله‌نه ییلرله‌رمی؟ — هیچ بر وقت!

حتی یورتمزک ملی حقوقی اوچون کوره‌ش بعضاً «دموقراتیق چیگه‌ره‌سنی» آشیب کیتگن تقدیرده هم هیچ بر کشی بزنی شووینیزمده عیبله‌شگه حقلی ایمه‌س.

بز گناهنس اوزاق ییللهر زندانده اوتیریشگه محکوم کشی وضعیتده‌مز. بو حالده‌گی ههر بر محبوس بوتون کوچی وه او وضعیتده ممکن بولغان بوتون یوللار بله‌ن زنداندان قوتولوشنه تریشه‌در: تیره‌ده‌گی تیمیر په‌نجه‌ره‌له‌رنی کیسوب تاشلاشفه او-رینه‌در؛ زندان قاراوللارینی اوروب ییتیشغه حاضر‌در. لاکن بونده‌ی تیره‌له‌رنی سیندرگن یاکی زندان قاراوللارینی اولدیر-گن کشیگه «تام تیشه‌ر اوغری» یاخود «باش کیسه‌ر جانی» دیب حکم بیریش توغری ایمه‌س.

ئه‌نگه‌لس روسیه‌نی «ملتله‌ر زندانی» دیب آتاغان. او بو کونده هم ملتله‌ر زندانی حالیدا قالغان‌در.

بز، بو ساویت زندانینک په‌نجه‌ره‌له‌رنی ئه‌رره‌له‌مه‌کده‌مز. بز، ایلمزنی قاما‌قدا توتگن زندان قاراوللاری یله‌ن کوره‌شه‌مز وه کوره‌شه‌ک وظیفه‌مزد‌در. بز ایر کلکگه اومتولامز. بزنی بو ایشیمز اوچون شووینیزم دیب عیبله‌گوچیلر بزگه — «ملتله‌ر زندانیده» بر سوز سویله‌مه‌سده‌ن تینچگنه اوتیریشیمزنی لازم وه وظیفه‌مز دیب

پلگەن ھەمدە روسلەرنى بىزنىڭ زىندان ساقچىلارمىز بولغانى —
تەسدىق قىلغان بولۇرلار.

بىز اوزمىزنىڭ مىلى ايرىك ۋە استقلال ھىقىمىزنى طلب ايتەمىز. بىز
مىليونلارچا توغانلارمىزنىڭ قانلارى توكىلگەن ۋە گەۋدە لەرى ياتقان
مىلى استقلال يولىمىزدا ، روسلەرنىڭ ھاكىم مطلقلىغىنى ، روس بويۇك
دولتچىلىك شوۋىنىمىزنى اوچرەتەمىز. بىز بو ھاكىم مطلقلىقنى يىقىتىشنى
ھەمدە روس ھاكىمىتى يىرىگە اوز توركستان مىلى ھاكىمىتىمىزنى
قويىشنى اىستەيمىز.

چار روسىيەسى بىزنى بوغار ۋە يورتمىزنى قانغە بويار دى.
بولشويۇك روسىيەسى دە بىزنى بوغماقدا ۋە بوتون يورتمىزنى ھەمدە
برىن-برىن ھائىلە اوچاقلارمىزنى قانغە بوياماقدادر. كەرەنسىكى كەبى
«كىلەچە كەدە گى دەموقراىتىق روسىيە» مىثللەرى ايسە طىبىعى ھىقىمىز
بولغان اوز يورتمىزنىڭ تام ھىقۇقلى اىگەسى بولوشىگە اومتولوشىمىز
اوچون بىزگە «دوشمانلىق» يىلەن دوق قىلماقدادرلار. (روسچە
«دنى» مىجموعەسىنىڭ 71 نچى سانىنى باقىڭىز).

بىز شونىڭ اوچون روس ھاكىمىتىنىڭ ھەر تورلى شىكلىگە ھەم
نەرت يىلەن قارىمىز ھەمدە بو ھاكىمىتىڭ اىگە لەرىگە قارشو بار
كويىمىز يىلەن كورەشەمىز ۋە كورەشەچە كىمىز.

بونە شوۋىنىمىزدا ەن ايزدە يوق ۋە بولا آلماس دا.

اگر بىز ، اوز مىلى ھىكومىتىمىزنى نوزگەن ۋە نىستىغان چاغىمىزدا ،
روسلارنى ۋە يا باشقا مەيدە مىتلەرنى ايزسەك ۋە اوزمىز يىلەن بەر اباپەر
توركستان وطنداشلىغى ھىقۇقىدەن فائىدە لەنىش امكانىتىدەن محروم
قىلساق ياخود اولەرنى ھاضرگى كوندە توركستاندە «پىرولە تارىيات
دىكتاتورلىگى اىگە لەرىنىڭ» بىزنى ايزگەنلەرى كەبى ايزسەك ، يالغوز
اۋۇقتىگە بىز شوۋىنىمىز يىلەن قارالانا يىلەمىز.

دولت حاکمیتی قولیدا بولغان ملتگنه شووینیزمنی یورگزه وه یورگزه بیلیر.

حالبوکه بز گناهمز زندانده یاتیشغه حکم قیلغانلار وضعیتندهمز. بز ساویت روسیهسی؛ ایسکیده چار روسیهسی، دیب آتالغان بویوک زندانگ تیمیر په نجره له رینی ئه رره له مه کدهمز. زندان قارا- ووللاریفه هجوم ایتهمز وه بزنی استقلالغه آلوب بارادرغان یولیمزنی بو قاراووللاردان تازالاما، قچیمز. بزنی زندانده ساقلاقلاری مدتچه ملی بایلیغمز وه بیر له رمزنگ روسلار تامانیدان غصب ایتلمه سلگنی طلب ایتهمز. بو شووینیزم ایمهس. بو ساده چه غایه له او چون کورهش حقینگ طبیعی بر کورینیشیدر.

تورکستانده بیر لیلله شدیریش

نیمه ده ن عبارت؟

«بیر لیلله شدیریش» باشقاچه ایتگه نده حکومت اداره له رینی تور- کستان یرلی خلقیغه یاقینلاشدیریش ایشی، ساویت حکومتینگ ملیت سیاستده گی موفقیتله رنگ ایگ یه گیسیدر. بولشیویکله رنگ بو «بیر لیلله شدیریش» مسئله سیگه کیلوب چیققو- نچه توقان یوللارینی، عمومی صورتده بولسا هم تعقیب ایتش، مراقده ن خالی ایمهس.

بولشیویکله ر ایش باشیغه کیلدیکلری وقت (17/XI. 1917) بوتون روسیه مسلمانلاری وه تورکستانلیلرگه اوز ایسته کله ریچه اوزله رینی اداره ایتش وه شونگه اوخشاش تشویقات قیلدی یار. لاکین «قیزیل سوزله ر یله ن بویالغان» بو تشویقات عملده ممله که-

تمزده تاپ تازه «روس ملي روحىگه اساسلانغان پروله تار ديكتاتور-
لگى بولوب چىقىدى...» (1)

روس قومونىست فرقه سىنگ ماركى قومىته سى طرفىده ن سايلا-
نغان مخصوص قومىسيون اعضا لارىنگ تىبىرىگه كوره «تور كستانده
تاسىس ايتلگەن ساويت حاكىمىتى روس مستملكه چىلهرىنگ
حاكىمىتىدهن باشقا، هېچ نهرسه ايمەس» ايدى. شوندى بولسادا
«قىزىل سوزلەر بىلەن بويالغان تشويقات» آتقوچىلار بو «روس
پروله تار مستلكه ديكتاتورلگىنى» تور كستانك مى طلبلهرىگه غايت
توغرى كىلهدرگەن شكل دىب تاپدىلار. بوندى سوگرە تور كستا-
نلىلهرىنگ اوز اىستەدكلهرىچە اوزلهرىنى اداره ايتشلهرىنى ردايتدىلەر
«روس ملي روحىگه اساسلانغان پروله تار ديكتاتوراسى» ايكى يل
حاكىمىت يورگزگە ندىن سوڭ، لەنين وه روس قومونىست فرقه سى
مركز قومىته سى تور كستانده كى قىزىل مستملكه چىلهرگە: «تور-
كستان يىرلى خلقىنى حكومت ايشلهرىگە سانلارغا، متناسب صورتده
اشتراك ايتدىرىشنى» تكلىف ايتكەن بولدىلار. بو تكلىف بويونچە
«يىرلىلەرگە قومونىست فرقه سىگە منسوب بولوش شرط ايمەس
ايدى، نامزدلەر مسلمان ايشچى اوپوشمەلەرى طرفىدهن قويلغان
بولوشى گنە كفايه» ايدى

روسىه قومونىست فرقه سى مركز قومىته سىنگ بوندى، تكلىفنى
قىلىشىغە تور كستانده كى يىرلى وه روس اھالىنىگ سان نىسبتلهرىنى
يىلمە گەنى سبب بولسا كىرەك دىب تخمىن ايتشگە توغرى كىلەدر.
چونكى تور كستانده روسلهرىنگ سانى بوتون اھالىنىگ %50 نى
تشكىل ايتدىگىنى كوزگە آلسا مملكتنىگ اداره ايشلهرىگە سانغە

ئۇلاد كور (1) لەنينىگ اورسچە « پروله تار انقلابى وه مرتد قاتوئىسكى » دىگەن كىتابچە.

سىنگ 33 يىتيدە « ساويتلەر پروله تار ديكتاتورلگىنىگ روس فورمىسى » دىدر .

متناسب صورتده و كيل ساپلاش ديمهك، تور كستانده توله ملي اداره توزيشدهن باشقا نهرسه ايمهس ايدى. (2)

محللى روس بولشيويكلهري ساويت مركزينگ طليگه بوى سينمه ديله. حتى او وقتگى ساويت اداره سينگ باشلوقلاريدان كازا كوف اسملى بريسي: «بين المللچي بولشيويكله اوچون تور-كستانده هيچ بر تورلى ملي مسئله يوقدر.» ديب توغريدهن توغرى سويله گن ايدى... له نين طرفندهن اداره ايتلگن، آمر مطلق قومونست فرقهسى مركز قوميتهسى وه ساويت حكومتى، او وقتلهر مركزينگ بو يروغندهن قيلمچه تابغانى اوچون يوزلهرچه وه ميگلهرچه كشيلهرنى آتوب اولدير وب تورگه نلهرى حالدا يوقاريداگى وقعه-گه اينده مه ديله وه بو اينده مه سلكلهري بيلهن تاشكه نده گي بيزاريلهر (حوليفانلار) ننگ مستملكه سياستلهرينى عملگه آشيريشلارينى تقدير ايتديلهر وه اوله رگه روح بيرديلهر.

تيزلكده «تور كستان ليله رنگ دولت ايشلهرينگه سانلارينه متناسب صورتده قاتناشيشلارى» حقيده گي گه پله رنى آتيب تاشلاديلار وه بو سوزلهرنى ايسله شنگ او زى ده عكس الانقلابچلىق ديب اعلان ايتلدى. ههر نه ايسه تور كستان روس مملكتى ايمهس. بو ييرده 94% ييرلى تورك خلقى بار. بو خلقه مستقل اداره نى رد ايتديلهر. روس اصولى يروله تارلار ديكتاتور سينگ مستملكه حاكميتگه قارشولق كورسه نيش تشييده بولغانلارى اوچون تور كستان ليله رگه بولشيويك-له ر آچيقدان آچيق بلوقاداسى (محاصره) اعلان ايتديلهر. بو «ساويت آچلغى» نتيجه سيده ايكي مليوندهن آرتق تور كستان ليله ر هلاك بولديلار. بوتون بو بلاله رگه قاراماسدان روسله رگه قارشو بويوك كوبچيلك يه نه تور كستان ليله رده قالدى.

(2) روسجه «قومونست فرقهسى مركز قوميته سينك تور كستان تشكيله رگه 12. VII. 1919. تاريخلى يازوسنى» گه باقنر.

روس پرولەتار دىكتاتورلىقى آستىدا بولسا، ھەم بىر يول بلەن تور كستانلىلەرنى اوز يورتلەرىنىڭ ادارەسى ايشلەرىگە قاتناشدىرىش مسئلەسىنى يېشىش كېرەك ايدى... ۋە مملەكت ادارەسى ايشلەرىگە تور كستانلىلەرنى قاتناشدىرىش شەكلى اولاراق مەنە شو «حكومت آپاراتىنى يىرلىلەشدىرىش» دېگەن نەرسەنى تاپدىلار.

روسىيە قومونىست فرەقىسى اورتە آسيا بويوروسىنىڭ باشلۇغى زەلىنسكى: «كوب اورتاقلار، «يىرلىلەشدىرىش» دېگەندە بوتون اداره ايشلەرنى يىرلى خەلققە تاپشېرىش دىب ياكى اولەرنىڭ حكومت آپاراتىدا سانلارغىە متناسب صورتدە قاتناششىلارنى دىب آڭلاي-دردلار. بو توغرى ايمەس. بو اصولدا مەنا بېرىش مىلى شووېنىزم كورنوشىدەن باشقا نەرسە ايمەس.

«يىرلىلەشدىرىش» حكومت آپاراتىنىڭ يىرلى خەلق منفعىتىگە ياقىنلاششىدىان باشقا، نەرسە ايمەس. بو ياقىنلاششىغە روسلەر تامانىدىان يىرلى خەلق تېلىنى اورگەنىش يولى بىلەن ھەم ايرىشمەك مومكىندىر.» دىب آڭلتماقچى بولدى. دېمەك ساويت حكومتىنىڭ تور كستاندە يورگىزگەن مىلى سياستىنىڭ بىك يەكسى ھەم يورتمز اوستىدە روس حاكىمىتىگە فائىدەسىگە بولغاندىر.

ساويتلەرنىڭ «يىرلىلەشدىرىش» لەرى حقىدە تفصىلاتگە كىرىشنى لازم كورمىمەن. غەزىتە خېرلەرى اېچىندە حكومت آپاراتىنى «يىرلىلەشدىرىش» توغرىسىدە كى بولوملەر بىلەن تانىشىش يېتەرلكىدر. «ساويتسكايا ستەپ» غەزىتەسى 29. XII. 2. نومروسىدە توبەندە كى خېرنى كىترەدر:

«سەمپىلاتدا يىرلىلەشدىرىش حقىدە كى پلانى آرخىفگە تاپشېردىلار.»

«آلماتا، قىزىل چار (بەتراپول)، قىزىل اورده ۋە آق توبە

ئۇلاد دا ئىزم- (اوقروغ) لەرنە يىرلىلەشدىرىش پلانلارنى سېكىن ۋە ياراماس

حالدا به جهریلہ در. « (ساویتسکایا سٹپ « XII. 10)

ایضاحات اوچون ایکی-اوج مثال کیترمه من:

آلماتادا پوسته شوعبه سنده گی 43 اوریندهن برنده گینه قازاق بار. دائره (اوقروغ) ساغلمقنی ساقلاش شوعبه سنده برگنه هم قازاق یوق. حکومت آمباری، دائره مدیگی (پراکورا نوره سی)، استاتیسق شوعبه سی که بی مأموریتله رده عمومیتله قازاقلارنی قبول ایتمه یدرله ر. بوتون دائره میقیاسیده گی مأموریتله رده (معارف شعبه سی وه بعضاً دائره اجرائیه قومیته سی استنا ایتدیگی حالدا) ایشله روس تیلیده یوریتله در. و. س...

تورکمنستانده یریلله شدیریش حقیقه «پاش تورکستان» نگ برنچی نومروسنده یازمشدق.

یه گی یاختا پروغرامنی ایشگه آشیرا باشلادیقلاری وقت، بو پروغرامنگ به جهریلیشی حکومت آپاراتینی تیزلکده یریلله شدیر-یشنی طلب ایته در، دیب یازار ایدیلر.

یریلله شدیریشگه باشلاقلاری توبه نده گیچه بولدی:

یاختا پروغرامنی عملگه آشیریش ایشیده یولباشچیلق اوچون مرکزی روسیه دن آلتی میگ قدر روس ایشچیلرینی تورکستانگه کتیریشگه قارار بریدیلر.

تاجیکستانده یریلله شدیریش اولکه مرکزی بولغان دوشه نبه شهرینی ستالین آباد دیب آتاش وه موسقوادان کیلگن روس اشچی خاتونی لوکه بریا قریلووانی تاجیکستان حکومتینگ اعضای قیلوب سایلاش میله ن باشلاندى.

اوزبیکستانده هم اشلر یوقاریداغیلاردان یه خشیراق ایمه س! «قیزیل اوزبیکستان» وه «یه گی فخرغانه» ده هر نومروده دیهرلک «یریلله شدیریش قایرده قالدی؟» دیگن سؤال کیتریله در. «پراو-دا ووستوگا» خبر بیرهدر (21/X. 29): «یریلله شدیریش توغرو-

سيداغى قرار عموماً اشگه آشريلماس ياكى آشريلسادا ياراماس، حالدا در. «سوگردهن بو «ياراماس حالدا اشگه آشريلشغه» مثاللر كيتريله در. تاشكينت تيمر يولینگ 220، كاندوكتور لارى ايچنده يانغوز 6 گنه اوزيكلر بار. اوزيكلر اوز اشله رنى غايته به خشى به جه رديكله رى حالدا، هيچ بر كشى اوزيكله رنگ سائين آشريشنى اويله مهس.

قاراسو (قرغزستان) ده گى 8 نچى نومرولى پاختا زاووديكه اشچيله رنى يانغوز وقتنچه بولادرغان اشله رگه گنه آلا درلار. بوخاراداغى 1 نچى نومرولى ماى زاوودى فابريقا-زاووندا مكتيگه 4 اوزيكنى اوقيشغه يوبارشى لازم ايدى، بر كشيى هم يوبارماغان...

اوزيكيستان عدليه قوميسارى مولانبيكوف «اوزيكله ردهن برار-ته هم پراكوزار (مدعى عمومى) يوق» ديب شكايث قىلادر. (پراودا ووستوكا 3/XI. 1929)

بهلكى ساويت حكومتى كيله چه كده توركستانيله ردهن بيله رمنه اشچيله ر ييتشدرمه ك اوچون چاره لهر كورمه كده در؟ بو سؤالگه هم غايث قاينولى جوابگنه آلىش ممكن. خوجانف (سلطان بيك؟) «پراودا ووستوكا» نك 29 27/XII. نومروسنده يو كسه ك مكته رنى ييريله شديرش حقيده مقاله يازغان. بو مقاله آنچه مراقلى كه اونگ اوستيده توقاشغه آرزيدر. «بزده اورتا آسيا جمهوريته ريده گى ييرلى ملتله رنگ كوبچيلك عاممه سى اوچون منظم ساويت خلق معارفى سيستيمى توشگه فوق العاده انقلابى چاره لهر كورش لازملغن اعتراف ايتكهن كشى آذر. ... بوكونگه قدر بر جمهوريته هم ييرلى خلق اوچون قانعتلانورلق درجه كه قوبولغان 2 نچى باسقيج مكته ر يوقدر،

چونكى يوكسهك بلم اوچاقلارى حاضر لانغان معلملر بيرمه سلر...
 يوكسهك مکتبله رنگ حاضرلق كورگن معلملر بيره آلمانغا
 سب، اوله رده يرلى خلقدهن طلبه يوقلغيدر. طلبه يوقلغى ايسه
 2 نچى باسقىچ مکتبله رنگ حاضرلق كورگن ياشلار يتشديرا
 آلمانيدان كيلور»....

خوجاهف تامانيدان اورتا آسيا دولت دارالفنونى حياتيدن
 كيتريلگن تاغى بر مثالن كيترامز: «زراعت فاكولته سنده كى 950
 طلبه آراسيدا يرلى خلقدان 50 گه ياقنگه كشى بار. بو هم
 سوگنى اوچ يل ايچيده كى. اورتا آسيا دارالفنونى ييزيله شديريش
 اوچون آلوب باريلغان آغر كوره شلر تيجه سيده گنه يوزه گه
 كيلگن!..» بوندهن قانداي تيجه چقاريش ممكن؟ تور كستان او-
 زيگه لازم مقدارداغى متخصصلار وه عموماً يارارلق اشچيله رنى
 قايردان آلا ييلير؟

بو سؤالغا جوابى «پراودا ووستوكا» نك 29/XII. 29 نومرو-
 سيدن تا پامير. اونده سه مه رقه ندهن توبانده كى خبر يازيلادن:
 «پير اشله رى خلق قوميسارى روسيه وه او قرانيا يوكسهك
 مکتبله ريدن 170 طلبه ييلن معاهده توزدى. بو طلبه لهر مکتبله رينى
 بترگه چ اوزي كستانگه اوزاق مدت اوچون كيله چه كلهر... بو ييل
 معاهده قيلنغان طلبه لهر نك تأميناتى اوچون 120 مگ سوم بيريلگن!
 تأمينات كشى باشيغه آيغه 50 سوم ييلن 120 سوم آراسيدا تعين
 ايتلگن...»

مه نه تور كستانده ساويت حكومتينگ «بيرليله شديريش» سياستى!
 بونگه تور كستان ليه رنگ به خشى دقت ييلن قاراشلارى لازم.
 آلمانده او قوچى اونلهر چه تور كستانلى طلبه لهرنى تارقاش او-
 چون ساويت حكومتينگ قوليدان كيلگن بونون چاره لهر گه

اورینگە نلگینی بز آتق یلەمز. تورکستانلەردەن مکتبلەرنی بترمیش اوچون قانچاسینگ قالا یلیدیکلەری مەنگە معلوم ایمەس، کوبلە-رینگ ایسە تأمینات یوقلغیدان قایتوب کیتشگە مجبور بولغانلارین یەخشی یلەمەن. تورکستان اوچون بیرلی تیلنی یلگەن اشچیلەرگە ایمەس، یورت تورموشینی یەخشی تانیغان وە بتون بارلیغی بلەن خلیغە باغلانغان کیشلەر کیرەك. خوجانفنگ گواهلگیچە اورتا آسیا حکومت دارالفنونی بوندەئ کیشلەرنی یتشدرمەس.

آوروپادەگی اوزیک طلبلەرنی تأمین ایتشگە کیلگەندە بو قدر قورمساقلق قیلغان ساویت اوزیکستان حکومتی، روسیەدەگی روس طلبلەرنینگ تأمینی اوچون اوزیک آقچەسینی بو قدر قولی آچقلق یلەن ساچادر!.... اوزیکستان ساویت حکومتی، کیلەچە-کدە یتیشەدرگەن روس مهندسەلەرنی اوزاق مدنگە اوزیکستانگە چاقیریش بلەن کیمنگ منفعیتینی کوزتەدر؟ جواب آتق: روسلەر-نگ وە روسیەنگ منفعیتینی.

2 نچی باسقیچ مکتبلەرنی قناعتلانورلق حالغە قویا آلمان وە اوچ یللك آغر کورەشدەن سوگرە (کم بلەن ایکەنین بز آتق یلەمز) تاشکینت دارالفنوزینگ زراعت فاکولتەسیدە اوزیک طلبلە-لەرنینگ سانینی زور بلەن بر نیچە اولنەرگە یتقوزا یلگەن اوز-یکستان حکومتی روسیەدەن 170 طلبە دعوت ایتەدر. اوزیکستان حکومتی بونگە مجبور ایتلگەن، چونکی بونی، حکومت آپاراتینی بیرلی خلیغە یاقنلاشدرش پەردەسی آستیدا، روسیە ایمپریالیزمینگ مستملکەچیلک منفعتلەریگە تورکستان منفعتلەرنی قطعی صورتدە باغلاش ساعتینی یاقنلاشدرادرغان ساویت «بیریلەشدیریش» سیا-ستی طلب ایتەدر.

توركستان ياشلاري!

يورتمزنگ ملي منفعلهري دولت نفوذينگ وه دولت آيارا-
تينگ بوتونلهين بزنگ اوز ملي قولزغه اوتشيني طلب ايتكه نلگن
ايسدن چقارماگز!

اي يورتمه گي وه چينده گي توركستان ياشلاري!

سزنگ توغانلارگز چيتمه تايمينات يوقلغيدان باشقالارنگ
ايشيكله ريني تاقيلاتديقلاري چاغدا، ساويت حكومتينگ طبلي
بوينچه خلقمزنگ آقچهسي روس طلبه لهريني تايمين اوچون آقيز-
يلماقدا بولغانيني اويله گز وه هيچ اونومه گز!
جناي.

روس استيلاسي استيدا توركستان ليله ر- نك ملي حركتلهر يدهن

بيگيله س ملتچيلك

شرق خقله رينگ «آزادلغي» اوچون گويا جان كويديرگن
وه كويديرمه كده بولغان بولشويوكلهر معلوم، كي كوچسز لگيمز-
دهن فائده له نوب جوده كه تته ايشلهر كورديله ر: چار روسيه سپيدهن
آيريلوب اوز باشيچه مستقل ياشاما قچي بولغان توركستان كه بي
اولكه له رني ييلله رچه دوام ايتكه ن قانلي محاربه له ر آرقاسيدا قايتا-
دان موسقوا كه باغلاب مايوس روسلقني منتدار ايتديله ر. بزله ر او-
چون ايگ نه چچيق بولغان بو تاريخي حادثه كه بولشويوك آتاماسيدا
«غير روس خقله رينگ آزادلغي»، «شرق» «حاميسي» روس ملتي-
نگ «انساني وظيفه سي»، «يغمبر له نيننگ اسير خقله ر كه قارشو

«عالی جنابلی» که پی بر قانچا ناملار بیریله در. اون ییلده نبری موسقوا قارغالاری کیچه وه کوندوز توختاماسدان بوتون مکتب، قلوب، سیناما، تیاترو وه قیزیل مهیدانلاردا یالغوز بو توغریده قاغلایدرلار؛ بوتون ساویت مطبوعاتی وه سایشز کتابله ری اون ییلدر، کی یالغوز شو «قیزیل حقیقت» نی خلقگه توشوندرمه ک ییلنه آواره در. بو خیلده کی آواره گهرچیلکدن مقصدگه یتوشه آلمانغان قیزیل ایمپریالیستلر روسنگ بو «انسانی وظیفه سنی» تقدیر ایتمه. گهن وه اولوغ رهبر له نین حضرتله رینگ «عالی جنابلی» توشونه آلمانغان هم اوز «آزادلیغی» کوره ییلمه گهن بز تورکستانلیله رینگ، آذری وه تاتار قارداشلارمزنگ، ههمده او قرائنا ههم گورجی قومشوله رمنزنگ «نانکور» باشلارینی قومونیست «بالغاسی» ییلنه ایزمه کده وه «اوراغی» ییلنه کیسمه کده درلر.

خلقمز قیزیل روسلق ییلنه کوره شهرکهن، اون ییل ایچیده، مدهش قوربانلار یردی وه اونگ اسارتیدهن قورتولوش اوچون یه نه ساناقمز قوربانلار یریشدن قاجمانغانلی بو کونگی مجادله سی ییلنه بوتون دنیاگه اثبات ایتمه کده در. صوگ اون یش ییل ایچیده بولوب اوتگهن حادثه لهر خلقمزنگ کوزینی آچدی. بو کون او، روسنگ قیزیلنی ههم یاخشی تانیدر.

روسلر تورکستانی یالغوز اقتصادی تاماندان موسقواگه باغلاش یولله رینی اویله بگینه کفایه قیلماسدان اونگ مدنیت عالی تامانیدان تقدیر ایتمگهن بوتون تاریخی اثرله رینی تخریب ایتمه کده دوام ایتمه. درلر. حتی او سیوگلی یورتمزنگ «تورکستان» بولغانلیغی انکار ایتوب «روسستان» قیلماق اوچون کیشیک اخلاقیه یاراشماغان ایگ عادئ چاره لهرگه استناد ایتمه درلر وه بو افلاس حرکتله رینی له نینزم نقطه نظریدن شرعی دیب ییله درلر.

هولاد تورکیسی
www.vlat.org
www.uyghurkitap.com

همم حاكم ملتهن كوب شكائتلەر ايشيتيله در. اما روس سياستي قدر مستملكه خلقلهرينگ بارليغيه سوء قصد ايتوچي افلاس بر سياست تاريخده كوريلمه گهن. بز باشقا مسئلهلهرني هه لئك بر تامانگه قويوب توروب بو مقاله ده يالغوز بولشويكله رنگ ايگ كوب سه يره- گهن ملي معارف وه خاتونلار آزادلغني اطرافيده اونلهرنگ صولغا ييللر ايجيده يورتمزده قيلغان نه يره گبارلقلاريني يوزدهن كينه يازوب اوتمه كچي بولامز. بولشويكله رنگي نه يره گبارلقلارغه سوده گهن عامللار بار. اصل مسئله گه كيچمه سدهن، اولچه شو عامللاردان يازيشغه توغري كيله در:

خلقمز وه يورتمزنگ معاصر لاشماسيدا ايگ كه تته رول اوينا دغان تور كستاننگ ترقي په روهر جديدچيله ري عيني زماندا خاتون مسئله سني ده اونوتامامله ر ايدى. اونلهرنگ نشرياتى تور كستان افكار عامه سني خاتونلار مسئله سي بلهن تنوير ائمه ك وظيفه لهريني همم كوره ر ايدى. جديدچيله ر يالغوز زمانىگه كوره ترتيب ايتدكله ري دينى وه عننه وي نيگيزلهر گه سويكه نوب يازغان مقاله وه كولگيلى شعرلهرى بلهن قاينقماسدان وقت كيلگهن ساين ديندار وه كوينچه متعصب خلق كتله سني آقارتو اوچون باشقا يوللار بلهن ده خاتونلار تحصيلينگ كيره كلگى، عصرى مفهومده قيزلهر مکتبى آچيش وه اوزمزدهن معلمه، هكيم همم دايه لهر يتوشديرش توغريله ريده يه گى فكرلر اورته گه آتارلار ايدى.

اويله نيش، توى، طلاق مسئله لهرينگ اصلاحاتى توغريسده گى تارشمالار، او زمانلار، جديدچيله ر وه قارا علما مطبوعاتى صحيفه- لهرىگه منحصر قالماسدان خلقمز ايجيده عادتاً عائله وي مناقشه لهر خاليغه كيرمشدى. جديدچيله رنگ بيونه رلهرى بولغان ياش مکتب- ليلهر عائله لهرى ايجيده بو كوره شننگ ايگ نيگيزلى واسطه چيسى ايديله ر. آز وقت ايجيده جديدچيله ر مفكوره سي خلقمزنگ رغبنتى

قازانمش وه قارا علمادا كوندهن كونگه اهالى آراسيده اعتبارينى يوقانماقدا ايدى. حتى 1917 يىللەريگه توغرو متعصب علما ديدىگمز قارا غروپنگ يه گانه تايانچىغى ، يورتمزنگ اصلاحاتيدان چوچىگه ن روس مأمورلەرى گنه ايدىلەر، ديسەك ياگىلغان بولمايمز.

جديدچيلەرنىڭ خاتونلار مسئلهسیده يىلگىلەگەن استقامتلەرى بزرگه اونلەرنىڭ آولا توركستانده قىزمكتەلەرىنى كوپەتريشگه وه بونگچونده اوزمزدەن معلملەر حاضر لاشغه احتياج حس ايتگەنلە. رينى كورسەتەر. اونلەر يورتمزده ابتدائى مکتبلەرنى اكمال ايتمش بر نسل يتوشكەچ كىچك بر ايما سايهسیده پەرەنجى مسئلهسينىڭ اوز اوزيدەن حل بولوب كيتيشىگه اينانورلەر ايدى. يورتمزنگ اجتماعى سويەسنى وه غەنەوى قاراقتەرىنى چيندەن يىلگەن جديدچيلەرمز پەرەنجى مسئلهسنى اساسدان حل ايتمەك اوچون قيسقە بولسا هم آولا حاضرلق كوريشلك مجبوريتى بارلىغى قناعتيدە ايدىلەر. چونكە، او كونگى وضعيتده، اهالى اورتەسیده اعتبارينى هنوز تماماً يوقانماغان قارا وه متعصب علمانگ اينتريغالاريفه يورتمزنگ ترقيسیدن راحتسز لانماقدا بولغان روسلەرنىڭدە طرفدارلق ايتش. لەرى كوزده توتىلسە جديدچيلەرنىڭ او زمانگى حركتلەرى حقيقتادە تقدير ايتەرلىكدەر.

بز «يامغوردهن چيقوب قارغا، توتىلەر ايگەن» باشقا سوز يىلەن ايتگەندە توركستانمزدە آقلارى اورنىگە قىزىل روسلەر حاكملىغى اورنەشیر ايگەن جديدچيلەر خاتونلار مسئلهسينىڭ حاضرلق دورينى قسماً بتىروب سىكىن سىكىن اصل تىلەكلەريگە قەدم قويماقدا ايدىلەر. يورتمزنگ ايسكى شەهەر قسملەرىدە يالغوز خلقىمزنگ ياردمىگە سويەنوب بر نيچە قىزمكتەلەرى آچيشگە وه بىضاً ناتار قاداشلارمىزنگ تىشلەرى يىلەن قورولغان بىلم اوچاقلارىغە كوپگە

معلوم، كى بولشويكلكر حاكىمتلەرنىڭ باشلانغۇچ دورىدە جەدىد-چىلەرنى مەعارف دائىرەلەرىدەن، قوروماق اقدارندە اىمەس ايدىلەر. جەدىدچىلەرمۇ بو مومەتدەن فائىدەلەنىش فرىستى تاقىرماسدان تىسقىنە زمان اىچىدە ھەر بىر خىسوسىدە او جەملەدەن خاتونلار مەعارفىدە ھەم دوشمەنلەرمۇنىڭ كوزلەرنى آلایتراللىق كوب مۇبەت اىشلەر كورىشكە موفىق بولدىلار.

1924-1925 يىللەرى اررتە آسیا بوبوروسى نەزىرىدە، روسلەرنى تور كستاندان سووروب تاشلاما تىچى بولغان باسماچىلىق قورقوسى وقتىنچە آزايان ايدى. بوندى بىر فرىستەن فائىدەلەنوب جەدىدچىلەر حركىتىگە بىر دفعەلك نەپەت بىرىش كىرەكلىگىنى بولشويكلكر او زمان حرارتلە اىلگەرى سورمە كندە ايدىلەر. قىزىل ھىكرلەر باسماچىلىقىمە قانداى ھىجوم اىنگەن بولسالار، بولشويكك سىياسىلەرى، چەكىستلەرى او صورتدە تور كستان ملتچىلەرىگە قارشو قانلى كو-رەش آچدىلار. طىبىعى، موسقوا بو ھىجومنى يالئوز قىلاماس ايدى. اونگە بىرلى تىلنى بىلەدرگەن ياد ھىصىر ياردەمچىلار ھەم كىرەك ايدى. روس بولشويككەلەرنىندەن گەئورگى سافاروف اوزىنىڭ «مستملكە انقلابى. تور كستان تەجرىبەسى» نام كتابىندە: «تور كستاندا ساويت حكومتى باشىغە كىلگەن قىزىل مستملكەچىلەرگە تىلماچىلار ۋە سوزسز اونەرنىڭ بوپروقلەرنى اوزىنىگە كىلتىرەدرگەن مېرىشەبلەر كىرەك بولدى.» دىدر. (108 نىچى صحىفەگە قاراڭز).

بولشويكلكر قىدىروب-قىدىروب اوزلەرىگە قوغورچاق تاپا آلماى يورگەچ بىخى بىرلى قومونىستلەر آراسىندە اغوالەر تورەتوب اونلەردەن بىر نىچەسىگە وقتىنچە «مىسۇل وظيفە» ۋە «رتبە»لەر وعد ايتوب اوزاقنى كورمەلەگەن سادە ۋە خام باشلارنى بولدان چىقارمىشغە موفىق بولدىلەر. بو خىلدە تاپىلغان تىلماچىلار ايوانوف ۋە زىلنىسكى-لەرنىڭ سوزلەرنى ھەر پردە «حرارتلى نطقلەر» حايلدا ۋە يىسەدىلەر.

آغزه كى اينتيليشلەردەن بىر نتيجه چيىماغاننى كورگەن تيلماچلار،
 طبعى ايوانوف ۋە زەلنسىكى لەرنگ بويروقلەرى بويونچە ، 1927
 يىلدە سمرقەدە ضىالىلار قورولتايى چاقىردىلار. بۇ قورولتايدا زور
 تيلماچلاردان اكمل اكراموف تامانىدان يورتمزە گى معلملەرنگ
 يارمىسەن كوپى «زىيانلى» ناپىلوب اولنەرگە قارشو اونكورچارە لار
 كوريشلك قارار قىلغان ايدى. بىر آز ۋەتەن كىين ايشگە يارارلق
 بوتون معلملەر مەكتەبلەردەن قورولدىلار ، حتى بعضىلرى قاماققە ھەم
 آلدىلار. بونگ اوستىگە ياش اوقوچىلارمزدان يوزلەرچەسنى ،
 ملتچى معلملەرى تامانىدان «زەرلەنگەن» دىب ، مەكتەبلەردەن چىقاد
 روب تاشلادىلار... بونىگلە بەرابەر اولەز ملتچىلك يەنە ياشماقدا ۋە
 كون كوندەن كوچەيمە كدە ايدى. اكمل اكراموفلەر بونى دە يىلەر
 ايدىلەر. لاكن اوقوچىلەرنگ ھەممەسنى بىر ھافتا اچىدە چەقا
 قولغە تاپشۇرش مومكىن ايمەس ايدى.

ساويت مەكتەبلەرىدە قالغان بىر «قىسىم» ملتچى معلملەر يەنە ايسكىدە
 چىزىلگەن يىلگىلى يولدان كىتىدىلەر. اكمل اكراموف كەبى اوتوب
 كىتگەن قومونىستلەر ساويت مەكتەبلەرىدەن يالغوز «خىيەلەر توشەدر»
 دىب اوپلەگەن ايدىلەر. لاكىن نتيجه قومونىستلەرنگ كونتەنلە-
 رىدەن باشقاچەراق بولوب چىقدى. ساويت مەكتەبلەرىنگ يتوشدىر-
 دىكى قىزىل ضىالىلار اچىدە مىلى يولنى ترجىح ۋە ملتچىلەرنگ
 چىزگەن يوللارىدان كىتىشنى قانلارى بەھاسىغە قابول ايتوچىلەر
 كورونوب قالدى. حقيقتى كورە يىلگەن بويەگى يىلم كوچلەرى
 نە قدر آغىرلىقلار يىلەن بولسا ھەم مەكتەبى مىلى يولدا آلوب بار-
 ماقچى بولادىلار.

معلملەرمز 1925 يىلىدە آز بولسا ھەم اوقوموشلى بىر خاتون-قىز
 تودەسى يتوشدىر مشلەردى. آغىر زخمىتلەرىنگ مىوہلەرىنى كورگەن
 فداكار اوقوچىلارمزننگ مأيوس يوزلەرى كۆلەككە باشلامشدى.

آرتق پهره نجی مسئله سیدن سوز آچیش ساعتنگ یاقینلاشغانی هر بر ضیالی وطنداش سیزمه کده ایدی.

تاشکندنگ بوتون معلم وه معلمه لهری ایسکی شه هر معارف قلوبیگه توپلانمش وه بو تاریخی توپلانیشغه ارتتوچیلهرمز وه باشقا معارف ایشچیلهری خاتونلارینی هم بهر اهر کتیرمش ایدیلهر. بو بویوک سالونده تورکستان ضیالیسی خاتونی یاخود او قوموشلی آبا هم سیگلیسی ییلن یان یانغه اوتوروب پهره نجی مسئله سیگه عائد حرارتلی نطقلهر ایشتمه کده ایدیلهر. او تاریخی اوتوریشده سویله-نگه نطقلهر بوتون تیگلاوچیلار تامانیدان آینوقسا خانملار تامانیدان اوزون آلقیشلانمش ایدی. او مجلسدن سوڭ تاشکینتلی ضیالیلار هر تورلی مجلسلهرنی وه تیاترولهرنی عائله لهری ییلن بهر اهر زیارت ایتمکگه باشلادیلار. بو حال تورکستاننگ باشقا شه هر لهریده گی اوقتوچیلارمز وه باشقا ضیالیلارمز آراسیده هم کوریلیمه کگه باشلا-دی. اورته آسیا بویوروسیده اوتورگه ن موسقوانگ ایشانچلی آیم-لهری یورتمزنگ بونده ی ملی اصولده یو کسه لیشیدن قورقوب کیتد-یلهر. اونگچون اولنهرچه بوحرکنگه بر تورلی «صنفی» ره ننگ بیریش وه توسوقلق قیلیش کیره ک ایدی. ایوانوف وه زه لینسکی لهر بونگده یولینی تاپدیلار: قورناز سیاستچیلهر تورکستانلیلهرنگ له نینزم وه مارقسیم قیلوب کورسه نیله یانکان هه رده-ته رده لهرده ن نفرت ایتد-درگه تی جووده یاخشی ییلهدرلهر. اونگچون پهره نجی تاشلاشنگ له نینزم وه مارقسیم نقطه نظریده ن فائده لهرینی اثبات ایتونی بوتون فرقه اعضالهری وه قوموموللارغه امر ایتدیلهر وه سوڭ درجه افراطچلیق قیلوب بولشیویک اوصولده پهره نجیلهرنگ آلوب تاشلا-نیشی وه یاندیریلوب یوقایتلشی یولینی توتدیلهر. ملتچیلهر، بولشیویکلهر تامانیدان یوروتیلگه ن، بونده ی حرکننگ قاندا ی مقصدلهر ییلن قیلنماقدا بولغانی آگلاماس درجه ده ساده آده ملهر

ایمهسلهر... فقط اونلهر اوچون بیلگیلی بر مقصد بیلن یورتیلمه کنگه باشلانغان افراط حرکتلهر که قارشو چیتدن کنگه پاسسیف قالیشدان بولکه یول همم یوق ایدی. ایوانوفلهر بو سیاستلهری بیلن: — 1 ملتچیلهرنگ خاتونلار آزادلیغه توسوقلق قیلیشنی، — 2 ملتچیلهرنگ یوقا تیشغه موفق بولوب قالغانلاری دینی تمصبقلنی خلق آراسیده یه نگیدن قوزغاتیشنی، — 3 اینتریفالاریدان چیقیشی محتمل هیجانلهردهن استفاده ایوب خلتمزنگ کوزگه کورینه درگن تسمنی اولدیریشنی، — 4 «مسئول» تیلماچیلاری بولغان بیچاره بیرلی قومونیستلهر که بوندهی انقلابی ایشلهر تاپشوروب اوله رنی وقتینچه آواره قیلوب قوییشنی... اوزلهریگه هدف تیلغان ایدیلهر.

امید ایتلگه نی که بی خلتمز بولشیویکلهرنگ بو افراط حرکتلهر ریگه قانلی جاواب بیردی وه اهنالی ههر تاماندا بوتون قومونیسست پروباغاندستلهرینی تاش بوران قیلدی. فرقه تامانیدان ایشلاقلارغا یوباریلغان قیزیل ناطقلار له نین وه مارقس آیه تلهری بیلن خاتونلار آزادلیغنی دهقانلارمز که آکلایشغه تیریشهر ایکن خلق اوله رنی کورسیدهن توشوروب بوغازلاب تاشلادی. چونکه خلق له نینزم وه مارقسیزمدهن آرتق جوده بیزیب کیتگن وه اونگ آزادلقنه چیقاریشیغه هم ذره قدر اینانماس ایدی.

اورته آسیا بویوروسیده اوتوروب بوتون بو قومیدیا وه فاجعه لهرنی یاراتغان ایوانوف وه زه لینسکی لهر صحنه نگ قیزیشقاتی کوروب آرتق اصل او یله گن فعالیتلهریگه باشلادیلار. «ملتچیلهرنگ تأثیر-لهریگه بربلدیگر» دیب ساناقسز تورکستان دهقانلهرینی تامادیلار وه قوللاریدان کیلگه نیچه اوله رنی قینادیلار. یوزلهرچه معصوم دهقانتی ملتچی وه دین طرفداری دیب قیلیدجه دن کیچیردیلهر. بو روزاله تلهر که شاهد بولغان بیرلی قومونیستلهر بر آز کیچ بولسا هم ایوانوف وه زه لینسکی لهر تامانیدان یورتیلمه کده بولغان «قجبه»

سیاستنگ ایچ یوزنی آکلاب قالدیلار. فرقه‌نگ تهادیدلهریدن قورقماسدان کوبله‌ری خاتونلارینی نایتادان پهره‌نجی‌گه اوراب آلدیلار. تورکستان حاکمی موسقوا وکیلله‌ری بونی بهانه قیلوب کوب یریلله‌رنی مأموریتدهن چیقاروب تاشلادیلار وه فرقه‌دهن هم اسمله‌رنی اوچوروب تاشلادیلار. مه‌نه بولشیویکله‌رنیگه «خاتونلار آزادلیغی» وه پهره‌نجی مسئله‌سیدهن اوز فائده‌لریگه توره‌نگه‌ن کوز قاماشدیروچی خیله‌لری... شایانلقلاری... فقط ایوانوف وه زه‌لینسکی‌لهر امین بولسینلهر، کی اونلر بوندای شیطان خیله‌لری یله‌ن ملتچیلهرنگ خاتونلار حرکتیگه وقتینچه ضربه بیرگه‌ن بولسالار مهم ملتچیلک مفکوره‌سینگ خلغمز آراسیده به‌نه چوقور-راق ایلدیزله‌نیشگه سبب بولدیلهر.

خلغمز بوتون مدنی وه حرثی ساحده قازاندینی مثبت قازانچیلار-رینی یالنوز ملتچیلک حرکتیگه مدیوندر. جدیدچیلک اسمی آستیده باشلانغان بو حرکت بوکون، روس حاکمیتیگه تارشو کوره‌شمه‌کده وه زه‌لینسکی‌لهرنگ «روسچیلهر» يتوشدیرمه‌ک اوچون آچنان فرقه‌ مکبله‌ریگه قدر قول آتوب کون کوندهن نانا‌رلارینی کوچله‌ندیر-مه‌کده بولغان تورکستان ملتچیلگی آقیمی‌در. جدیدچیلک وقیله چار روسیه‌سنی راحتسر قیلغان ایدی. اونگ، ده‌امتشکل وه عصری فورماسی بولغان بو کونگی تورکستان ملتچیلگی ده ساویت روسیه‌سنی قورقوتماندادر... «قورققان اول موشت کوترهر» دیرلهر. روسله‌رننگ تورکستانده‌گی ظلمله‌ری، چه کیستله‌رننگ توختاوسز قاماش، سورگون وه تولدیریشله‌ری بو دعوا‌مزننگ ایگ جانلی شاهدلهریدر. فقط قانخور قومونیس‌لهر خلغمزنی چه یوانچه‌سیگه قیناش یله‌ن، ملتچیلک مفکوره‌سنی یوقاتا، ییلورلهرمی؟ بو تولمه‌ز مفکوره‌نی موسقوانگ کوندهن کونگه نه‌ینه‌مه‌کده بولغان ره‌تکیگه اوخشاغان خارجی بر کورونیشده‌ن عبارت بیلسه‌لهر کوب یا گل‌دیشه-

درلەر. او خلقمزننگ جان هم يوره كیده در. ملتزم ياشادقچه او مفكوره هم ياشايدر. بز تور كستان ياشلهرى اونگچون نيك بين «اوپتيميست» مز وه قورتولوش كونيمزننگ ياقينلاشقانينه يوره كدهن ايناماز.

تور كستاندا مکتب مسئله سی

روسیه انقلابیگه چه تور كستانده اوچ تورلو مکتب بار ایدی. بونلهرنگ تاریخی اعتباری بلهن اڭ ایسکیسی، توتدیگی بیر اعتباری بلهن اڭ قوتلیسی طبیعی مسجد یانی مکتبلهری بلهن دینی مدرسه لهر ایدی. خلقمزننگ حرث یولنده گی همت منبعلهرینی توپلاب یالغوز او منبعدهن ياشاب کیلمه كده، کیچمشده گی خدمتلهرینی انكار ایتوب بولمايدرغان بو علم، بیلگی یورنلهری خلقنگ عصری احتیاد جله ریگه خدمت ایته آلورلق بر حالدا ایمهس، حتی اونگ یمهك، ایچمهك قهدهر محتاج بولغان حرثی كوته ریلوویگه توسقون بولورلق بر روحگه کیروب قالغانلار ایدی.

یورتمز روس بویوندروغی آستیغه کیرگه ندهن سوڭ روس حکومتی مکتبلهری مسئله سی اورته گه چیقغان ایدی. تورلوشكللهرگه کیروب چیقغاندان کیین روس محلی (روسقو-توزه منی) اسمی آستیدا تقرر ایته گن بو مکتبلهر غایه لهری اعتباریله روس تیلی وه روس حرثی نه به نیمسه شگه خدمت ایتكوسی ایدیلهر.

تیجهده روس حکومتینگ تعقیب ایته کن سیاستگه قانیقارلق درجه ده خدمت ایته آلمانلیننی کورولگن بو مکتبلهر او خلقنگ عصری وه مدنی احتیاجیگه خدمت ایته بیلش امکاتندهن کوب اوزاق ایدیلهر. حکومتنگ ظاهری قورولوشی اعتباریله بیرلی خلقنگ یاشایش طرزیکه اویمون فقط روحی، تربیه سی

اعتباریله یوقاریده دیدیگمز مقصدگه خدمت ایشنی اوبلاغانی شو مکتبلرگه یرلی خلق اوز حرئی به نلگیگه کوز تیکگن، بالا-لارینی قولندان آلاق اوچون قورولغان بر توزاق دیب فارار ایدی. او مکتبگه مجبوری صورتده یوباریلغان بالالارینی اوزی اوچون یوقالغان دیب حسابلار ایدی. شونگ اوچون اوز بالاسنی یرونی ایسته مه گن بایلارنگ بو مکتبگه یوباریش اوچون یتیم وه یا فقیر کشیله رنگ بالالارینی پول بلن یاللاب یوبارغانلاری هم کوبگنه بولغان حادثه لهرده ندر.

بو ایکی جنس مکتبده عصری احتیاجگه خدمت ایتوردیک بولماغاندان سوڭ کون کوندهن آرتوب اوزینی کورسه تمه کده بولغان خلق احتیاجینگ، اوز مقصدیگه موافق، بر مکتب تیپی چیقاد ریشی طبیعی بر نهرسه ایدی. مه نه شو خلق احتیاجینگ چیقارغان مکتبی «جدید» مکتبله ری ایدی. خلقنگ عصری مدنی احتیاجله-ریگه اونگ ترقی وه انکشافیگه خدمت ایتمه کچی بولغان بو مکتب نه برنچی تیپ مکتب، مدرسه لهر که بی وقف سرمایه لهریگه وه نه ده ایکنچی جنس که بی حکومتنگ قوللی خزینه لهریگه سویه لگن ایدی. اونگ یه گانه منبعی، او زمان جوده سیره ک گنه بر طبقه بولغان ترقی برور یاشلارنگ یاردمی وه اڭ کوبده خلقنگ احتیاج وه دردینی بو یرده کورگن فداکار معلمنگ عزم وه متاتی ایدی. اوگا نه حکومت وه نه ده خلقغه یوگله نگن سالق لاردان یاشاما قدا بولغان محلی مؤسسه لهر یاردم ایتهلر ایدی. اوگا هر طرفدهن اوگهی اوغول حتی دوشمان نظری بلن قارار ایدیلر. غایه سنی جوده توغری قیلیب قویغان بو مکتب او غایه گه ایریشو اوچون ایگ قیسقه وه توغری یولنی هم چیزگن ایدی. اونگچونده بو قادر یوقلق وه نقصانلار ایچنده بولغانی حالدده آزرغنه بر زمان ایچنده یوقاریده اسمی کیچگن هر ایکی تیپ مکتبلرگه هم

اوز بارلىغى سىزدىرە باشلانغان ايدى. او، بر طرفدن خلقنگ به نلگىنى تىصرى بر كوزگىدن كورسەتمەك ايستەمەگەن ايسكى مکتب وه مدرسلەرگه ايكنچى طرفدەندە خلقنگ مدنى بارلىغىنه قصد ايتگەن حكومت مکتىگه قارشو جبهه آچقان ايدى. روس حكومتى بو مکتبلەرنگ ترقىسىگه توسوق بولو اوچون ھەر تورلى تدبىرلەرگه كىرىشگەن ايدى. بوتون چارەلەرنگ قارشو كىلە آلماننى كورگەندەن سوڭ اوزلەرىگە مدنيت كىتروچىلەر «كولتور. ترەگەر Kulturträger» اسمنى يىروب يورگەن روسلەر قرون وسطائى مدرسه اهلى بلەن برلەشوب حركت ايتودەن ھەم تارتىنماشان ايدىلەر. بو ايكنى قارا گوروهنگ بوتون وسوسەلەرنگە قاراماسدان خلق عزمكار ترقى پرورلەرنگ غايە وه مقصدىنى آڭلاشدا ھىچ كىچكەمەگەن ايدى. بونى بزگە «جدىد» مکتبلەرنگ سان وه «ئىلەلەرنگ آرتىشى آچىق كورسەتوب توردەر. حكومت مکتبلە. رىنگ يارىم ھىرلىق فعالىتلەرى نىجەسى بو مىلى مکتبلەر 18-8 يىل اچندە كىچوب مسجد يانى مکتبلەرنگە قارشو ضىرەلى حركتلەرگە كىرىشكەن ايدىلەر.

1917 نچى يىلدە انقلاب باشلاندى. بر قانچا حادثەلەر كىچكە. ندەن سوڭ سىوگىلى يورتمزەدە اوز خوجالىغىز وه مستقل حياتىزنگ برنچى پايسى دىمەك بولغان مختارىت حكومتى موسقوا قىزىل اىمپەريالىستلەرى طرفدەن مغلوب ايتىلدى وه ساويت حكمرانلنى توزولدى. ساويت روس ادارەسىنگ برنچى ايشلەرنەن برىدە بوتون مکتبلەرنى يىتروب يىرلەندە بر جنس ساويت مکتبى قورماق ايدى. بو ھورتلە خلقنگ «اورس مکتبى» دىدىگى حكومت مکتبلەرى، «ملى جدىد» مکتبلەر ايلە وققلەرنگ حكومت اختيا. رىگە اوتەسىلە مدرسلەردە يايلىغان ايدى. مسجد يانى مکتبلەرنگ ھەم تىرىلىشى كىرە كلىگندەن كوب كىنە سوزلەر بولغان بولسە ھەم

اونلهرنگ بو کونگه چه دوامندن ساويت حکومتينگ اوزى اوچون بر ضرر وه قورقو حس ائمه گه ننى وه بالعکس ده اونى ، خلقنى آووتش اوچون اوزيگه بر ياردهچى ، ديب قاراغاننى کوره مز.

حکومت نظرنده «اورس مکتبله رى» بتيريلوب بيرنده ساءريت مکتبله رى قورولغاندر. بو مکتبله رده عموميتله تورکستانده يوريتيله درگن حرث سياستنى ع. تاجييوف اسملى بر قومونست «شکل اعتبارى بله ن مى وه مندرجه اعتبارى بله ن پروله تارچه» ديب ، کورسه ته در. بو دستور طبيعى ساويت حکومتينگ مکتبله رده گى تريبه اساسلاريني هم کورسه ته در. ايمدى بو قومونست «شکل اعتبارى بله ن مى وه مندرجه اعتبارى بله ن پروله تارچه» ديب کورسه تگن سياست وه تريبه سنى تورکستان خلقى وه دهقانينگ قايسى بر شکلده کورگه ننى يه نه بر مسئول قومونست آغزندان ايشيته بلوک. اوزيکستان فرقه کاتبى اکمل اکراموف ياقيندا بولوب اونگن بر معارف ايشچيله رى توپلانيشيندا « بو بيرده مکتبمز بله ن دهقا نلار کيگ عامه سى آراسنده اوزيليش بارليغنى کوره مز. دهقانلان حاضرغه چه مکتبگه يامان قاراب ، کونچه : مکتبه او قوش يا روس ياده دينسز بوليش وه ياکى هيچ بر نهرسه اوراگه نمه سلك ديب حسابلايدرلار» ديدر.

بر خلقنک احتياجىگه خدمت ائته درگن هر قايسى سياستنگ وه مؤسسه نگ او خلقنک اوز سياسى ، اجتماعى وه اقتصادى حياتى احتياجندن چيقتان وه طلبله ريگه خدمت ايتش يولى بله ن قورولغان بولووى لازم. موسقواده اوتورگن قومونست رئيسله رى اوزله رى اوزيکستانده (ديمه ک تورکستانده) پروله تار يوقليغنى اعتراف ايتوب اوتوره درلر. (1)

پروله تارسز بر خلقنک ايچنده او مفهومده هر بر نهرسه اونىگ

اوچون ياندر. پروله تار حاكىمىتى، پروله تار سىياسىتى، پروله تار تريبه سى هممه سى او خلق اوچون يات نهرسه له ردر. اونگچون ده تور كستان دهقانى تاجىيو فله رنگ «پروله تارچه» دىب بوياب بيزه مهك ايسته دىكله رى، تريبه نىگ حقىقى يوزىنى چىقاروب سويله گه ن. او دهقان، «پروله تار تريبه سى» دىدىگى كز نهرسه حقىقتده «روس تريبه سى» دىمه كدر، دىگه ن.

قازاق قومونىستلهر ندهن جان دوسوف ساويت مكتبه رى نىگ «محصولى» قومومول ياشلاردان بحث ايتب «او مىلى تىل وه مىلى مطبوعاتكه اهمىت بىر مه يدىر. قومونىست ياشلق ملتدهن وه خلق كوچىلگندهن اوزاقلاشما قدادىر. س...» دىدىگى كه بى يه نه يوقارىدا كى اكراموف اوزى ده قومونىست معلم بله ن دهقانلار عامه سى آراسنده كى آچىقلقدان عىنى درجه ده شدت بله ن شكائىت اىتمه كده در. ساويت مكتبى نىگ تريبه محصولى حقىنده كى بو ايكى قومونىستى نىگ سوزله گه نله رى ايسكىده مستملكه خلقله رى اىچنده كى حكومت مكتبه رى نىگ يتوشدىر گه ن روسلاشمىش ياشلاردان ايتلگه ن شكائىتله رده ن فرقىلدىمىدر؟ بر زمانلار - قاستره ن، زادلوف، ياورىنتسه ف كه بىله رى او مكتبه رى نىگ يتوشدىر گه ن ياشلاردان حرفى حرفىكه عىنى شكائىتله رنى سويله ر اىمه سى ايدىله ر؟ بو مكتبه رى نىگ طلبه سى نىگ آرتوب آزالىشى ايشىگه بر كوز آتساق ساويت مكتبه رى نده اوقىدرغان بالالار نىستى نىگ آزالىغىن كوره مز. يه نه شو اكراموف كه كوره 1928/29 اوقىش يىلنده او قوچىلار نىگ سانى 1927/28 يىلگه قاراغاندا آچاغنه آزالقان. عىنى حالى بر چار حكومتى مكتبى تارىخنده هم كوره مز. طبعى بو بىرده بىرسنده رقمه رنگ كه تته، او بىرسنده كىچىك بولغانندان قطع نظر بىرچه **تور حادته نىگ كىتىشى مهمدىر. او زمانده خلق باشدا اساسنى بىلمه سده ن**

واقف بولوب قایتوب قالغان ایدی. دیمهك بوكونده عینی حادثه قایتوب کیلمه کده در. قومونستله رنگ بو قادار شاشوشو بله ن باقیروب تورلی رقمه لر بله ن کوزله رنی تندیروب یورگه ن مکتبله رینگ حقیقتده نیمه دیمهك بولغاننی یه نه اونله رنگ اوزیگه سویله تدیره یلک. قازاغستانده گی موسقوا و کیلی غالاشچو کین اداره ایتدیگی جهو- ریت-ولایتنگ یوزله ر، میگلر ایله کورسه تیلگه ن مکتبله رینی ساویت حکومتنگ اونچی ییلنده شونده ی خلاصه قیلادر: «کاغاز اوستنده قازاغستانده کوبگنه مقدارده مکتبمز بارلیغنی کورسه کده حقیقتده آووللاردا هیچ بر مکتب یوقدر. مکتبی بولغان آوولنگ مکتب اوچون بناسی یوق. بناسی بولسا سیرالاری، او هم بار ایسه درس اشیاسی یوقدر» (1) دیدر.

وقتیه معارف قومیساری بولغان توقتابای اوغلینگ سوزیگه قاراغاندا قازاق مکتبله رینگ یالغو %15 ی، بوگا مقابل مهاجر روس مکتبله رینگ %28 یارارلق بنا بله ن تأمین ایتلگه ن ایش. یه نه شو ییل مکتب یاشنداگی قازاق بالالارینگ یالغو %6 گه سی مکتبله رگه بیرلشه یلگه نی حالده مهاجر روسله رنگ بالالارندان %53,2 ی اوچون یتهرک مکتب بار ایش.

اکراموفگه کوره 1928/29 نجی اوزیکستان قیشلاقلارندا مکتب یاشنداگی بالالارینگ %7-8 گه سی مکتبله رگه بیرلشه آغان. حتی قاشقادرایا که بی چیتراق رایونلرده نسبت %3,5 گه توشوب قالادر. روسلرده ن هم اهالیسی بولغان که تته شهرلرده بو نسبت برده ن برگه 70-80 گه چیقوب کیتهدر. بو حیرت ایتمه سلک ممکن بولماغان فرقنگ روسله رگه گنه عائد بولغانی اکراموف اوزی هم اوستا بر یول بله ن اشاره ایتوب کیتهدر.

(1) مصطفی چوقای اوغلینگ «ساویتله ر اورته آسیا سیدا» نام فرانسوزچه اثرندن آلتغاندر.

كوبى يارارلق بناهدن محروم بولغان اوزبىكستان مکتبله رنده گى معلملەرنگ تام %52 نىگ ابتدائى معلوماتلى ، مکتبه بر يىلدهن آرتق اوقوتا آلايدىرغان كشىلەر بولغانلى ، يه نه شو اكراموف اوزى سويله ب اوتوره در.

بو يير كه قادار كيلگن تفصيلاندان بز برنجى نوبه تده شونده ي بر تيجه چيقارا ييله مز: حياتى قيمتى كوبدهن يوقانقان مسجد يانى مکتبله رى ساويت حكومتنگ 12 نچى يىلده هم ياشاب توره درلر. وقتيله چار روسيه سنى هيچ راحتسز ايمه گن بو مکتب بوكون ساويت روسيه سينگ هم عصبه ريگه توقونمايدر. چونكى اوندهن روسلق اوچون بر ضرر كيلو قورقوسى يوقدر. «اورس مکتبله رى» ايسه تور كستان دهقانينگ ديدىگى كه بى ساويت حكومتى طرفندهن يه نه ده كيگ وه قوتلىراق صورته دوام ايتديريلمه كده در. اورته ده يوقالغان تور كستان خلقيفه حقيقى ، عصرى حرث يولنده خدمت ايمه ك اوچون اونگ اوز روحى بله ن يوغريلوب اوز احتياجينگ طلبى بله ن چيقغان وه اونگ بله ن بر كه تكامل يولنده يوروگن «ملى جديد مکتبله رى» بولدى. ايش بو قادار بله ن ده قالمادى ؛ ايسكى ملالار مسجده لر ياتندا داملايقلاريغه دوام ايمه يىلدىگى ، بوكونگى مستقل (?) اوزبىكستان خلقينگ مى حثيتنى تحقير ايتمش وه ايمه كده بولغان روسلر معلم ، مدرسلكه (پرافيسور) وه ايسكى فعاليتلهر يده دوام ايمه كده ايكه ن ، خلقنگ آغىر وضعيتنى كوروب تورلى تهلكه له رگه قاتلانوب ، اونگ بو حرث يولنده گى آچىقلىغنى قوليدان كيلگن قادار اوتوب باروگه عزم ايتكهن ، علاجسز لكدهن ساويت مکتبله ريگه كيرگن ، تور كستان خلقچى ، ملتچى معلميه «قوى تيريسيه كيرگن بورى» اسمى ييريليب ، چراق بله ن قيديريلمه قادار وه تايىلغان ييرنده روسلقنگ قهار قولى بله ن آتوب تاشلانما قادار. بونگ سببى اكراموف وه يولداشلارى

یلمه‌س وه یلمه‌ک ایسته‌مه‌س ایسه‌له‌رده خلق جو‌ده یاخشی یله‌در. خلق اکراموف طرفی‌دن قیسقاریلدیغی، ساویت موزه خانه‌سیده ساوویتلدیگی حالدا اصل معناسنی ساقلاغان آتشی افاده‌لری بلن مه‌نه شو یوقاتقان اوز ملی مؤسسه‌سنی قیدیرماق‌دا بولغاننی سویله‌گن. اکراموف‌لر یلمه‌س ایسه‌لر ایزیل‌مکده بولغان تورکستان خلقی جو‌ده یاخشی یله‌در، کی بر خلق اوچون هم شکلی هم‌پده مندرجه‌سی اعتباری بلن ملی بولغان بر مؤسسه لازمدر. او، یالغوز مکتب، ایمه‌س، اونگ مقدراتی بلن علاقه‌دار بولغان بوتون مؤسسه‌له‌رنگ اوز روخ‌دهن قایناب چیقغان بولیشنی طلب ایته‌در. بونی اونگه نه ایسکیده‌گی چار روسیه‌سی بیرمه‌ک ایسته‌گن وه نه‌ده بو کونگی ساویت روسیه‌سی بیرمه‌ک ایسته‌یدر. شو آغریغنی سیز‌گن دهقان بو سوزی بلن ملتچی معلمیگه «ای عزمکار معلم! کوزیلگنی آچ وضعیت آغیر وظیفه‌ک مقدسدر. مه‌نده یالغوز سه‌نی اوز‌لیمه‌ن» دیمه‌کچی بولادز. او، قاندای رهنک وه شکلده بولسا بولسون، اجنبی بر قوتنگ اونگ مادی وه معنوی تکاملنی هیچ‌ده ایسته‌مه‌گه‌نی تجربه‌لری بلن کوروب یلدی. ایسکی تیلماچلاردان فرقی بولماغان «اوستی یا‌لتراق، ایچی قالتیراق» قومیسارلار به‌لکی آلدانوب یاخود ساتلوب بونی یلمه‌س وه کورمه‌ک ایسته‌مه‌سلر. فقط خلق تجربه‌لری بلن آرتق آلدانما‌یدرغان حالغه کوبدهن کیلگن. ساویت روس مکتبیگه توغری قیমে‌تی پیریب اوز ملی مؤسسه‌سنی اوز‌له‌شی اونگ موفقیت‌ی امتحان‌لر‌ندن بری‌سیدر. حقیقی، منفعت‌ینی ییلگن بر خلقی آلداب ساقلاش، ایزیب بتریش ممکن بولماغانی یاقین زمانلاردا کیچگن تاریخ‌لار‌ندا کورگن روسلر بو حقیقتی برده تورکستان‌ده عملده کورمه‌کچی بولادزلار. مه‌نه بز یاش تورکستان‌چیلر شو خلق عامه‌سینگ قیدیرغانی شکل وه معناسی بلن ملی بولغان بر مکتب، بر اداره، بر سیاست وه بر تریبه

اوپون گنه كوره شه مز، كى اصل قوت منبعمز او اكراموفله رگه
فكرىنى آچىق سويله ب تور گهن تور كستان دهقان وه چاروادار لارى
كمامه سيدر. اونگ آرزوله رىنگ خلاصه سى ده «ملى قورتولوش» در.
تيمور اوغلى.

قورالغا!

قورال، آه...! قانداين گوزله! بر سوز
آل، قولىگنه سين آنى اى بايقش!!
سين يقىلدك بوكون زواللى يىگىت،
سبىن بىلمه س ايسهك تىگله، ايشيت!

دنياده بارلىغىنى ساقلار ايسهك،
خور بولوب تىپكى اىچره قالماس ايسهك؛
آل شونى قولغه، تورمه تيزدهن آل!
شونده در بخت، شونده در اقبال.

چونكه اول او كسوزك كومه كچىسيدر؛
كوچسز اولغانلارك بىته كچىسيدر؛
ساقلار او كىمسه نى رذالتهن؛
ساقلار او كىمسه نى حقارتهن...

ياشاماق اىسته سهك اكر سين ده
قويما قولدان اونى تون وه كونده
سين ده اير اوغلى، قانلى جانلى اير اول!
كوچله نب تىپكىدهن بوكون ده قوتول!

سینگ او کوچلی هم چده ملی قولگ ،
 قالماسین بوش بو کون قورال تومه ی
 سینگ اول ، آلفا آتلاغان آدینگ
 تورمه سین تنج

آل قورال ، کیت بو کون اوزاقلارغه
 توشمه هیچ خيله هم توزاقلارغه
 میلتینگ قولدا شانلی توس آلسین
 قیلیچگ «یاو» قانیغه بر قانسین !...

شاعر ایلیک ننگ بو شعرى 23 نچى یلده تورکستان ساویت
 حکومتی نشریات ادارهسى تامانیدان چیقاریلغان «اوزیک یاش
 شاعرلری» آنلی کتابده ن آندی. باشقارما.

«ياش تور كستان» گه

ایر کلیکنگ یولنی کورسه تگه ن یولدوز!
 قوانجلار بله ن بز سینی قونلایمیز.
 میرره گه باشلاغان یولیمیز ساری
 «ياش» غنه توغولغان یالتراق یولدوز!

«قورتولوش» کوکنده پارلاردی ئیشیک
 اومدورور، بزه اونگه ایرگه شیشیک ،
 کوپ یاقینلاشغان بر کیلگوسیده ،
 اون ییله ب کوتولگه ن قویاش توغوشین

ھەر كىچە سوڭىندە كوتىگ كىلىشى
كشيليك يىلمە گەن بارلىق نىگ ايشى؛
قوشولدى يالتراب «تاڭ يولدوزىنە»
«ھولكەر» آتالغان كوندوز ساوچىسى.

سيونىگ توغانلار «قورتولوش» آنىق!
كوچمە كدە توركستان دەن قارانغوليق.
شونچە يىللەردور ايزىلدىك يىتەر
اير كىسىز ياشاماق اڭ توبان خورلىق.

بو ايكى يولدوزدور يول چىز گەن بز گە
ئىرىشمەك ئوچون داڭلى اير كىمىز گە؛
آند ايتىدك قوتقاروگە توركستانى
يىتەرمىز ئەلبەتتە بز مىز دەمىز گە.

ياشاسون «قورتولوش» ياشا توركستان
يوقالسون روسلەر آنا يورتىمىزدەن
آلقىشلار سەنگە «توغان» اڭ گە ھەم
چاقماق بول، ئور ياۋنى «ياش توركستان»!

م.ا

پارسىدە توركستان احوالندەن معروضە

«ياش توركستان» باش محررى چوقاي اوغلى مصطفى بيك
8 نچى غنوار دە پارسە گى «فرانسە شىرق» قومىتەسى تىكلىفى بونىچە
اوشەل قومىتە اعضالەرى ۋە بر قانچە چاقىرىلغان مەھمانلەر آلدندە
«توركستان احوالى» دەن معروضە او قودى. مصطفى بيكىنىگ بو
معروضەسى «فرانسە شىرق» قومىتەسىنىگ جموعەسى صحىفەلەرنە
باسلىپ چقاچاقدر.

تورکستان خبرله‌ری

اوزبیگستانده .

باسماچیلیق حرکیتینگ بو سوکئی کونله‌رگه‌چه بیتمه‌گه‌تی ، توبه‌نده «یه‌گی فرغانه» غه‌زیته‌سینگ 2 نچی دیکابر تاریخلی نومروسیده‌ن آلوب باسیلغان ، معلومات آچیق کورسه‌ته‌پله‌در : «29 نچی نوپارده قوقان محلی آلائی ضربه‌لی (؟) قوماندانلار-رینگ قونفره‌نسیه‌سیده اورناق واسیلیف فرغانه اوقروغیده‌گی (دائره) باسماچیلارنگ تمام بتیریلگه‌نی توغریسیده اخبار بیردی ، اورناق واسیلیف ایتدی :

«باسماچیلار تمام بتیریلگه‌نیده‌ن کین 27 نچی ییل وه 28 نچی ییلنگ باشیدا اوزبیکستاننگ تورلی بیرلریده یه‌نده‌ن باسماچیلار حرکتی باشلاندى . باسماچیلار تنچ اهلینی اولدیریشده‌ن تاشقاری قیزیل عسکرلرنی تعلیم‌ده‌ن هم قالدیردی‌لار ، کی بزنگ آلاینگ آلتق بولومی آپریل آیدان شو کونگه‌چه حرکتده بولدی‌لار . کینگى وقتده توجای اهالی هم باسماچیلار بله‌ن فعال صورته کوره‌شیشگه کیریشدی . قومسومول وه دهقانلاردان کوگلی بولوملار توزیلدی . قیزیل عسکرلر وه گ. پ. ئو . (چه‌قا) اداره‌لهرینگ حرکتلهری نتیجه‌سیده هر کون دیهرلك تورلی بیرلرده باسما-چیلار شهیکه‌سی (!؟) بتیريله باردی . یاقیندا نامانگان رایونیدا مه‌دعمر توده‌سیگه قاتغ ضربه ییتکوریلدی ، او قالدغان ییگتلهری بله‌ن قیزیل عسکرلرگه تسلیم بولیشغه مجبور بولدی . خوده اوشه کونله‌رده چاتقال وادیسیده‌گی بر نیچه توده‌لر هم بتیریلدی . خوجه‌ند وه فرغانه دائیره‌لریده کورجوره وه یولداش جلیل توده-لهری هم توگه‌تیلدی . فرغانه‌ده‌گی باسماچیلارنگ باشلوغی بولغان یارمته مخدوم بله‌ن کوره‌ش اوزاق وه قاتغ بولدی . بوتون یازی

بلەن قىزىل عىسكرلەرنىڭ كۆپ كۆچى شونگە قارشى قويدى ۋە توتىلىشى ھەم اوزاققە جۈزىلدى. بىر تاغدان ايكىچى تاغقە قاچوب تىچ اھالىنى اولدىرەر، تالار ايدى. 27 نچى نوپا بىر دە يارمەت مەخدوم نىڭ تودەسىگە خوراز آنا قىشلاغىدا اوچرەشىلدى. مەخدوم بو بىردە آتېشوب آرقاسىغە، آق تىرە بىلالغە، قاچدى ۋە او قىشلاقدا آتېنى تاشلاب بىر باسترمانغە ياشىرىنوب آلدى. اوزاق آتېشدان كىين باسترمانغە غرانات (بومبا) تاشلاندى، بونىڭ بلەن مەخدوم ۋە اونىڭ ناھىيىسى صادق اولدىرىلدى ۋە جىسدەلىرى وادىلغە كىلتىرىلدى. شونىڭ بلەن فەرغانە دائىرەسىدە شو بو كۆن باسماچىلار تمام توگە تىلگەن حسابلاندىر. ايمىدى دھقانلارنىڭ تىچ مەختىگە ھىچ كىم خىل بىرمەيدى. قىزىل عىسكرلەر تەلىم ايشلەرىگە قايتىپ كىلە آلاڧلار. بىزنىڭ آتلىق بولومىز بو كۆن قوقانغە قايتوب كىلدى. « اورناق واسىلىف سوزىنىڭ آخىرىدە ايتەدى: « بوندىن كىين باسقىنچىلارنىڭ كۆچەپىشىگە امكانىت بىرمەسلىگىمىز، اولەر- نىڭ توخومىنى قوروتىشىمىز كىرەك. بوندىن حاللاردا دھقانلار 24 ساعەت اچىدە قىزىل عىسكرلەردەن ياردەم آلىشلارنى ايسلەرىدە توتىشلەرى كىرەك. بو خىر تولقونلى سويونچ، اورنا قىچقىرىشلەرى ۋە بىن المىللى آشولەسى بلەن قارشى آلدى.

29 نچى نوپا بىر دە قوقان داغىچ 2 نچى ياغ فابرىقاسى ايشچى ۋە خىدمەتچىلەرنىڭ مېتىنى بولدى. بوندىن فەرغانە وادىسىدە يورگەن باسماچىلار تودەسىنىڭ بىرىلگەنى، باسماچىلار باشلۇغى يارمەت مەخدوم نىڭ اولدىرىلگەنى توغرىسىدە اخبار ايشىلدى. ايشچى ۋە خىدمەتچىلەر باسماچىلار فروتىنى بىرگەن قىزىل عىسكرلەر ۋە گ. پ. ئو. (چەقا) ادارەلەرنى تېرىك قىلدىلار. باسماچىلار بىرىلگەنى فەرغانە وادىسىدە پاختا پروگرامىنىڭ بەجەرىش ايشىنى آرتدىرىشغە ئۇلاد كورپىسى

اگر ضرور بولوب قالسا قیزیل عسکر صفیگه کیریشله رینی وه شورالار جمهوریتیده سوسیالیزم قوریش ایشیگه خلل بر وچیلەرگه قاتنغ ضربه بیریشله رینی یلدیردیلەر.»

فرغانه وادیسیدا باش کؤتەرگه ن باسماچیلارنگ بشیریلیشی وه اوله رنگ باشقلاری یارمعت مخدوم وه صادق نگ اولدی ریلیشی توغریسیده اخبار ایشیتوب مطبعه ایشچیلهری برلگینگ عمومی میغنی چقارغان قاراریدا محتکش دهقانلارنگ تنچلکده ایشله شله ریگه کیگ امکائیت توغدی رغان وه فداکارانه صورتده قیلغان حرکتی بله ن باسماچیلارنی بتیرگه ن قیزیل عسکرلر وه گ. پ. ئو. (چه قانی) تریکله یدرلر.

«اوزبیکله شدیریش قاییرده قالدی؟» عنوانیله «یه کی فرغانه»

[31. X. 29] توبه نده گینی یازادی:

فرغانه دائره تشکیلاتلریننگ بر قانچاسی مرکز اجرا قومینتسی وه خلق قومیسارلار شوراسینگ اوزبیکله شدیریش توغریسیده دائره اجتماعی سیفورتیه، دائره مالیه شعبه سی، دائره عدلیه بولومی، گوستروی (دولت بنا شرکتی) باشقلاریغا، «حیفسه ن» اعلان قیلنغا. نیدان کیین همم دائره مالیه شعبه سی وه دولت بنا شرکتی علاقه لهرنی یالغوز روسچه یوبارماقدا ایکه نلکله ری توغریسیده رایونلاردان شکایتلر بولماقدا. دائره مالیه شعبه سی قشلاق خوجالغنی سالیغی باقیمانده لهرنی اوندریش توغریسیده گی بو یروق قاعده لهرنی روسچه یوبارغان.

«یه کی فرغانه» نگ بو خبریگه «پراودا ووستوکا» غه زیتیه.

سیدن (31. X. 29) توبه نده گی معلوماتنی قوشامز:

«اداره لهرنی یرلیله شدیریش، دیمه ک اداره لهرنی یرلی خلقغه

ياقتلاشديرش ايشلەرى جودە ياواش كىتمە كەدەر. مثلاً «تور-كستان اپەك» ادارەسىدە خىدمەت ايتۇچى 300 كىشىنگە اچىدە اوز-يىكلەرنىڭ سانى 10 غە ھەم يېتەيدۇر. تەلىماتچىلەرنىڭ بارچەسى روسلەردۇر. «آسياخلەب» (تور كستانغە غەللە كىتىش ايشلەرنىڭ ادارەسى)دە بىرارتە ھەم بولسا تور كستانلى يوق. قشلاقلاردان كىلگەن دھقانلار بىر نىچە گنە مېنوتدە يېتەدرگەن ايشلەرى اوچون اولەرگە توشۇترەدرگەن بىر كىشىدە بولماغانىدان «آسياخلەب» ادارەسىنىڭ ايشىگى آلدېدە بىر نىچە كوتى بوش اوتكەزىب آوارە بولۇپ يورمە كەدەرلەر».

باشقارما: چىت عنصر روس پرولەتارىياتى دىكتاتورلۇق قىلغان بىر اولكەدە بو يوقارىدا آيتلغانلار طىبى بىر نرسەدۇر. تور كستانلىلەر، اوز يورتلەرىدە، تولا حاكىمىگە اىگە بولگونچە «بىر مېنوتلۇق ايش اوچون بىر نىچە كوتى بوش اوتكەزىب آوارە بولۇپ يورمە كەدەن» البتە قوتولا آلمايدۇرلار.

فرقەدەن چقاريلغانلار.

تاشكىنت، ايسكى شەر، مەارف ايشچىلەرى اتقاقى يانېدە گى يەچىكەدە بولغان تازالاش نىجەسىدە بىر نىچە تەنىلگەن اوزىك قومونىستلەرى فرقەدەن چقارلمشالاردۇر. چقاريلغانلاردان توبەندە-گىلەرنى كىترەمز:

1 — مەجىد قادرى. 1918 دەن بويان فرقە اعضاءى بولغان. اوزىك ايشچىلەر فاكولتەسىنىڭ (اورتە مەكتەب) مەدرى ايدى. مەجىد قادرىنىڭ گناھى توبەندە گىلەردەن عبارت: او روحانىلەر طبقە-سىگە مەنسۇب، باسماچىلارنى قورال بلەن تامين ايتكەن. بوخارا

اقتلاييدن سو گره (1920 ييل) ساويت حکومتیگه دوشمان تيسکه۔ ريچيلهر «بله ن بر گه بوخاراغا بارغان وه عکس انقلابی اويوشمه توزيليشيده اشتراك ايتکن. ساويت حکومتیگه قارشو تشويقات يورگز گه ن وه باسماچی توده سی اويوشدر گه ن. بو ایسی گناهله۔ ريدن. مجيد قادرينگ يه کی گناهی ایسه ايشچيله رفاکولته سیده گی اجتماعی اويوشمه له رنی تانیماسلغیدر. طلبه وه خدمتچيله ر بله ن قوبال معامله قيلغان. اوزئی اوچون بويوک مبلغه گی وه باغ ساتوب آغان. حکومت تدبير له ريگه قارشو تشويقات يورگز گه ن.».

ايضاح: مجيد قادری اسمنی يورتمزده وه چیتده بيلمه گه ن آز. او هر کيمچه تانيلغان بر سیمما. بونده ی بر سیماده ن وقتنچه فائده له نیشنی زه لینسکی وه اورتاقلاری قولدان پیرمه دیله ر... ساويت حکومتی تورکستانلیله رنی پاريسده گی بين الملل صنعت کوره گه زمه سیده آوروپالیلارغه «اوزون چاپانغه اورالغان، سه لله لی، افسانه وی شکلده میسگ بر کیچه تپله ری که بی» قیلوب تاتماقچی بولغاندا، مجيد قادری ننگ يورنده گی روس اورتاقلاری شو عجاب سیمانی تاپا بیلگه نله ر ایدی... باشقارما.

2 — عثمان خوجه توخته خوجه اوغلی 1919 نچی ییلده ن پیری فرقه اعضاسی، تعلیم تربیه تیخنیکومی مدیری. ایسکیده تاشکیتنده۔ گی عکس انقلاب اويوشمه اعضاسی بولغان. بوخارادا ساويت حکومتینی یقتش اشیده قاتناشغان. افغانستانده ن کیلگه ن جمال پاشا بله ن اوزیکستانده ملی حکومت توزش توغریسیده مخابره يورنگه ن. باسماچی قورباشیلهری بله ن توغریدان توغری علاقه قيلغان وه اوله رگه يول کورسه تکه ن. شو کونگه قدر باسماچیلق حرکتینگ ایگ فعال يولباشچیلاری وه الهام يروچیلهری بله ن علاقه ده در.

3 — زوفر ناصرى، سوداگرلەر دهن، فرقه اعضاسى بولغانى حالدا بويوك سودا بلهن شغللانغان. تېخنىكوملەر دهن مديرلك قىلدىغى وقت ملتچىلكى ئەلەولەندىرگەن.

باشقارمادان: «پراودا ووستوكا» بو فرقه دهن چقاريلغانلارغە «قوى تيرىسىگە ياپنغان بوريلەر» اسمىنى بىرەدر. ديمەك بولشيويك بولش قوى بولش ايگەن! بو اوچتە اوزىيك بوريسىنگ فرقه دهن چقاريليشلەرى تور كستانداغى بولشيويك «قوى حكومتى» گە فەرغانە باسماچى تودەلەرىنگە هجوميغا، باغلى ايماسمو ايگەن دېگەن سوراغ هەر كىمىنگ كوگلىگە كىلمە كەدر.

قازاغستاندە .

دولت پلان قومىسپەسى (موسقوادە) تور كستاننگ قازاغستان قىمىدە، ياقىن بېش يىل ايچىدە 420 مىڭ روس مهاجرلەرى او- چون اوچ يارم مىليون هەكتار يەر حاضرلاشنى لازم دىب تاپادر. مهاجرت مسئلەسى، اوتگەن دىكارر آيىدە آلماتادە بولغان سوگىنى فرقه پلە نومىدە قارالدى. بو پلە نومدە، «ياش تور كستان» نىڭ بىرنىچى نومروسىدە ايسلەنگەن، قورامس اوغلى روسلەرنىڭ تور كستانگە مهاجرتىگە طرقدار بولوب سويلەدى. موسقوليلەرنىڭ بو آگەتى «روس مهاجرتى نىجەسىدە قازاغستاندە قازاقلار آزچىلقدە قالسالار هيچ ضررى بولماس» دېشىگە قدر باردى. قورامس اوغلى باشقە قازاق قومونىستلەرىنى، مهاجرت ادارەسى قازاغستاندا «روسلەرگە- گنە ايمەس قازاقلارغە هەم يىرئە جىرە تېشىگە وعد ايتەدر» دىب، يوپاتوب قويدر. بورونقى زراعت قومىسارى سلطان بىك اوغلى، «عمومىتلە فرقه نىڭ توتدىگى سياستىنى قبول ايتكەننى، فقط قازاغستانغە روسلەرنى كوچرىش ايشىنگ مقصدگە موافقلىغىغە هيچ كشى اونى قاندىرا آلماسلگن» يازوب بىلدىرگەن.

ئەۋلاد كۆرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uygurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بو پله نومده كشيى مراقلاندرادرغان بر نيچه سانلار خقيه سويله نگهن. بو سانلار بلهن «باش توركستان» او قوجيلارنى تانشديرش فائده سز بولماس.

1929 نچى يىل برنچى ايولده 18.500 قازاق قومونىستلەرى بولغان. بولەر بوتون فرقه اعضالەرينگ 41,20% تشكيل ايتەرايديلەر. بو اون سكر يارم مگ ايجيدەن 4934 ي ايشچى وه يوقسوللار. قومسوموللار يعنى باش قومونىست اتفاقيه گى قازاقلار 45.663 كشى. بوتون قازاغستانداغى 198 مگدن عبارت ايشچيلەرينگ عمومى سايندەن 53 مگى گنه (يعنى 27%) قازاق ايشچيلەريدەر. 32 مگ صناعت ايشچيلەريدەن 8.448 (26,5%) قازاقدەر. قازاق ايشچيلەرينگ كوبچيلگينى قازا اشچى وه سيزون ايشچيلەرى تشكيل ايتديگين ايسدن چقارماسلك كيرەك). دائره قوميتەلەريدە اعضا بولغان قازاقلار 240 (يعنى 46-47%) دائره قوميتەلەريدە بيورو اعضاسى بولغان قازاقلارنگ سانى 71 كشى. ساويت ادارە-لەريدە قازاقلار 49.538 (يعنى 45%) (بو ييرده هەم خدمتدە گى قازاقلارنگ كوبچيلگينى كوچير، قازا اول، خط تاشوچى، تيلماچ كه بى قوبى موقمەلدە قوللانديقلارين ايسلەتش كيرەك) 116 حسابنە آلتغان ساويت رەيسلەريدەن 66 سى قازاق. قوبى ساويت آپاراتيدە قازاقلار 52%.

فرقه — كسبەچيلك — وه يوكسەك معارفه عائد سانلەر غايت قزيقدر. فرقه معارفى بلهن مشغول قازاقلار 4.645 كشى.

هەر تورلى تيخنيكوملەر (يعنى تعليم-تربيه، طبى، دايبەچيلك بايتارچيلك و. س...)، كسبە تار اختصاص مکتبلەرى كه بى مىلئ مایەلەر «پيتشدر تاورغان مؤسسەلەرينگ» سانى 64 وه اولەردە

هممهسی بولوب 4.011 قازاق او قوچی بار. 1929 نچی ییلده بو مکتبلهرنی پتروچیلهرنگ سانى 253 بولغان.

فرقه — کسبهچیلک — وه یوکسهك معارفه عائد سانلار غایت قازاغستاندان تاشقاریداغى یوکسهك مکتبلهرده ، 28-29 نچی او قوییلده ، 87 گنه قازاق او قوغان؛ بولهردهن 17 سیگنه مکتبى بترگن. یوکسهك قومونىست فرقه مکتبله ریده هم 87 قازاق او قوغان. 1929 نچی ییلده 33 کشى صنفى (قورسنى) بترگه نلهر.

1929 نچی ییلده قازاغستاندان تاشقاریداغى یوکسهك مکتبله رگه قازاقلار وه «شرقلی میده ملتلهر» ، یعنی اوزیک ، قرغیز وه باشقه تورکستان تورکلهریدهن ، هممهسینی بولوب 106 کشى یوباریلغان.

قازاقلار معارف ایشچیلهرنگ یالغوز 29% نی تشکیل ایتهدرلهر. بوتون قازاغستاندا 54,700 تیراژلی 12 غهزیته بار.

قرغزستانده .

قرغزستان معارف قومیساری تانیستان اوغلى ننگ قرغزستان مرکزى اجرا قومپته سهسه سیده بیرگن معلوماتیگه کوره تور-کستان ننگ قرغزستان قسیمده 581 مکتب بار وه بولهرده او قو-چیلار سانى 54 مکتدر. قرغز بالالاری مکتبه گی او قوچیلارنگ 47% گنهسینی تشکیل ایتهلهر. او قوچیلار آراسیده برگنه هم یوکسهك معلوماتلى کشى یوقدر. او قوچیلارنگ 10% ی اورتا معلوماتلى ، قالغانلاری ابتدائى معلوماتلى کشیله ردهن گنه عبارت.

تحریر هییتی فاراماغنده چقار

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) № 2.

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

باشقارمادان :

يولمزگه توغرى كىلگەن بوتون يازولار اوچون
مجموعه مزنگ يىتلەرى آچىقدىر .
باسىلماغان يازولار قايتارىلماس .

آبونه شرطلەرى :

يىللىكى — 2 دولار
آلتى آيلغى — 1,2 دولار
اوج آيلغى — 60 سەنت
آيرم نىسخە — 20 سەنت

مجموعه مزغه تيوشلى ھەر تورلى يوللانمىلار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

ئەۋلاد كۆرۈپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى